

ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖЕТНІЧНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ  
ДІЯЛЬНОСТІ ООН

Міжетнічний конфлікт як специфічний вид політичного конфлікту – це зіткнення інтересів, цілей різних етнічних груп між собою. Сторонами конфлікту виступають саме етнічні спільноти (плем'я, народність, нація), які відстоюють протилежні інтереси, притаманні їм як етносу. Крім того, до рис міжетнічного конфлікту необхідно віднести: глобальність, універсальність, циклічність, реактивний та ланцюговий характер, невідворотність, складність, неможливість повного розв'язання, велике емоційне забарвлення. Тому зазвичай так важко досягти компромісу у вирішенні суперечностей [1, с.13].

Як вказує Джордж Шлезінгер, «у майбутньому світовий порядок визначатиметься національним суперництвом та етнічними напруженнями» [1, с.13]. На нашу думку, без створення ефективної системи врегулювання міжетнічні конфлікти можуть створити велику загрозу для сучасного суспільства. Ця система повинна складатись з двох рівнів:

– внутрішньодержавного – держава сама забезпечує врегулювання конфлікту;

– міжнародного – де чільне місце належить ООН як представнику усього людства, гаранту забезпечення світової безпеки та прав громадян [2, преамбула, ст.1, 2, 33-35, 39, 52, 53].

Питання участі міжнародних організацій у врегулюванні міжетнічних конфліктів дискусійне. Загальноновизнаним принципом є те, що суверенітет держави є непорушним і інші держави та міжнародні організації не мають права втручатися у її внутрішні справи [2, ст.2 п.7]. Але цей принцип, як усі інші, має певні обмеження, які виникають перед державою як членом міжнародного співтовариства, і полягають у здійсненні нагляду ООН у сферах по:

– недопущенню дій, які можуть призвести до виникнення загрози світовій безпеці та миру [2, ст.2 п. 2, 3, 4, 5]. (Цей принцип стосується як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави);

– захисту та забезпеченню прав та свобод людини [3].

Досить часто сама держава (здебільшого це національні держави, яких зараз більше двох третин від всієї кількості) [4, с.115] може бути на боці одного з учасників міжетнічного конфлікту, захищаючи інтереси так званої титульної нації; крім того, в залежності від історичних умов та регіональної специфіки на стороні етнічних меншин можуть виступати сусідні держави. Отже, зважаючи на реактивність, швидкість поширення, ланцюговий характер міжетнічного конфлікту, можна й необхідно говорити про потенційну загрозу світовій безпеці, тобто міжетнічний конфлікт може швидко перерости з локального внутрішньодержавного у регіональний міждержавний, не виключаючи можливості застосування зброї масового ураження.

ООН як гарант світової безпеки та представник всього людства має право реагування на будь-які конфлікти на усіх стадіях їх розвитку, якщо вони можуть становити загрозу миру у світі. ООН самостійно вирішує чи є необхідність у втручанні [2, ст.39]. Враховуючи вищенаведені риси між-етнічних конфліктів, такі повноваження є досить значущими для локалізації конфлікту, недопущення його ескалації.

На сьогодні, керуючись багаторічним досвідом, ООН сформувала наступні методи підтримки міжнародного миру й безпеки:

- превентивна дипломатія (Preventive diplomacy) та зміцнення миру (Peace-making);
- сприяння миру (Peace-keeping);
- примушування до миру (Peace-enforcement);
- миробудівництво в постконфронтаційний період (Peace-building).

Так, у доповіді Генерального Секретаря ООН «Підвищення можливостей ООН по підтримці миру «зазначено, що превентивна дипломатія та зміцнення миру» – це дії по запобіганню виникненню, ескалації конфліктів, обмеженню їх поширення; це дипломатичні заходи, спрямовані на визнання ворогуючими сторонами домовленостей, досягнутих за допомогою мирних засобів, передбачених главою VI Статуту ООН; сприяння миру – це присутність ООН у регіоні (звичайно, включаючи військовий і цивільний персонал) за згодою сторін для здійснення контролю за дотриманням умов по врегулюванню конфліктів (припинення вогню, поділ сил і т.д.); примушування до миру, здійснюється у випадках невдалого застосування мирних засобів, – воно становить дії відповідно до глави VII Статуту ООН, включаючи використання збройної сили для відновлення міжнародного миру і безпеки в ситуаціях, передбачених статутом ООН (санкції щодо Югославії [5, с.167, 169]); миробудівництво – це встановлення й підтримка структур, що зміцнюють мир і створюють довіру й співробітництво між колишніми ворогами для попередження повторного конфлікту. Найпершою задачею миробудівництва є ліквідація наслідків збройного конфлікту для населення – розмінування й роззброювання, здійснення проектів по наданню допомоги в проведенні виборів, наприклад, у Гватемалі, Ліберії, Сьєрра-Леоне [6, пп. 65-69], багатоаспектні операції по наданню надзвичайної допомоги в Анголі, Югославії, Гвінея-Бісау, Сомалі, Судані [6, п. 132].

Таким чином, в ООН наявні механізми для врегулювання та недопущення відкритих міжетнічних конфліктів, але на практиці (з досвіду проведення операцій у Югославії, Руанді (Рез. Ради Безпеки ООН 893 (1994) від 6.01.1994. Рез. Ради Безпеки ООН 909 (1994) від 5.04. 1994)) ООН втручається у конфлікт вже на стадії, коли у міжетнічний конфлікт втягнуто велику кількість людей, які зорганізовані під певним командуванням (наявність лідера), під прапором ідеї, виступають, об'єднавшись у групи на зразок військових формувань, тобто коли ескалація конфлікту вже відбулась.

Немає сумніву, що повноваження щодо забезпечення та контролю за захистом прав людини вже давно перестали бути виключною юрисдикцією

єю держави. Достатньо пригадати кількість та важливість присвячених цьому питанню міжнародних документів, а також розробку на їх основі звичаєвих правових норм [3]. Міжетнічні конфлікти у своїй більшості виникають як наслідок порушення прав, що мають вияв у: відносинах національної нерівності, поділі на привілейовані-непривілейовані етнічні групи, розбраті, ворожнечі, існуванні великодержавницького шовінізму, пригніченні національних меншин. ООН, здійснюючи повноваження щодо нагляду за дотриманням прав людини, може брати участь у відносинах, пов'язаних з існуванням міжетнічних конфліктів, ще на стадії їх зародження, тобто тоді, коли спостерігається порушення прав людини за національною ознакою (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 1966р. Конвенція ООН про попередження злочинів геноциду та покарання за нього, 1948р. Конвенція ООН про припинення злочинів апартеїду та покарання за нього, 1973р. та ін.). Тому компетенція ООН щодо здійснення нагляду за дотриманням прав людини є важливим аспектом у забезпеченні врегулювання міжетнічних конфліктів, яка застосовується, починаючи зі стадії зародження суперечностей. З огляду на досвід ООН щодо реалізації таких повноважень, можна виділити такі напрями діяльності, що проявляються у двох формах: захист та забезпечення прав людини.

1. Захист-застосування заходів впливу щодо держав з метою виконання ними своїх обов'язків, взятих відповідно до міжнародного права, по реалізації:

- 1) прав та законних інтересів певних груп громадян як етнічних спільнот:
  - а) права на самовизначення.

Право на самовизначення – один із найголовніших принципів мирного співіснування людського суспільства, закріплений у Статуті ООН [2, преамбула; ст.1 п.2] та інших численних міжнародних актах, що належить саме етнічній спільноті. В міжнародному праві як науці визначають дві складові права народів на самовизначення: внутрішнього та зовнішнього [5, кн.1 с.320]. Згідно з визначенням, використаним Верховним Судом Канади, «право на самовизначення в міжнародному праві передбачає, найбільше, вихід до права на зовнішнє самовизначення для колишніх колоній; для пригнічених народів, що перебувають, наприклад, в умовах іноземної окупації; а також у випадках, коли певну групу не допускають до справжнього управління, позбавляючи можливості таким чином забезпечити свій політичний, економічний, соціальний, культурний розвиток» (Рішення про виокремлення Квебеку, 20.06.88, П.138). Таким чином, визнається право етнічної спільноти, в разі порушення права на внутрішнє самовизначення (виявляти політичну волю та брати участь в управлінні), на незалежність і створення своєї держави [5, кн. 1, с.320]. Така форма нагляду ООН за правами людини має місце саме по відношенню до внутрішнього права народів на самовизначення, і може виявлятися, наприклад, у вигляді вимоги органів ООН забезпечити право етнічної спільноти (національної меншини) на управління державою.

- б) права на існування:

– на життя – тобто дії, спрямовані на захист від фізичного винищення певної етнічної групи (геноцид). Міжнародна конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 1948 року визначає поняття геноциду та передбачає механізм попередження та припинення. Показовими є заходи ООН по припиненню знищення народності тутсі в Руанді (Рез. Ради Безпеки ООН 912 (1994) від 21.04. 1994; Рез. Ради Безпеки ООН 929 (1994) від 22.06. 1994) та заходи по запобіганню здійсненню політики «етнічних чисток» Боснії та Герцеговини (Резолюція Ради Безпеки 771, 1992);

– корінних народів та народів, які ведуть племінний спосіб життя – відповідно до конвенції ООН про корінні народи і народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних державах, від 1989 року, забезпечується захист цих етнічних груп від асиміляції та покладається обов'язок на держави – учасниці захищати їх права, враховуючи специфіку існування, забезпечити необхідні заходи для збереження їх самобутності та створити спеціальні умови для реалізації ними своїх прав.

2) прав та законних інтересів окремих громадян:

а) від дискримінації за національною ознакою.

Захист ООН громадян від проявів надання переваг одного етносу над іншим або обмеження прав залежно від расових національних ознак (Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 1966р., Конвенція ООН про припинення злочинів апартеїду та покарання за нього, 1973р.).

б) у відкритому збройному конфлікті на етнічній основі.

Якщо національно – визвольний рух буде визнаний міжнародною спільнотою як повстанці, тобто сторона, яка веде внутрішній збройний конфлікт, то на нього будуть розповсюджуватися гарантії гуманітарного характеру, а на державу – відповідні зобов'язання не допускати «серйозних порушень» [7, №1, №2 ст.4, 13, 17].

2. Забезпечення – це форма діяльності ООН по нагляду за дотриманням прав людини, яка передбачає активні дії її органів щодо безпосереднього здійснення:

1) прийняття актів, які б визнавали зовнішнє право народу в разі порушення внутрішнього права та легітимізували представника етнічної групи, надаючи йому відповідну компетенцію, як необхідна умова реалізації цього права.

Таким класичним прикладом є визнання Організації визволення Палестини представником палестинського народу. ОВП брала участь у місіях Генеральної Асамблеї ООН та дебатах Ради Безпеки стосовно Палестини. Вона є також з 1977 року повноправним членом Комісії ООН по Західній Азії (Резолюція Ради Безпеки ООН 3210 від 14.10.74). Наданням народам (етнічним групам) міжнародної правосуб'єктності з метою реалізації права на самовизначення ООН перемістила сферу цих відносин із внутрішньодержавної у міжнародну, що дає змогу ефективніше врегулювати складні суперечності, застосовувати неупереджений арбітраж із метою досягнення справедливості;

2) гуманітарної допомоги постраждалим від міжетнічних конфліктів:

- забезпечення першочергових потреб у їжі, одязі та житлі;
- по забезпеченню прав біженців щодо повернення їх в постійні місця проживання.

Щодо забезпечення прав людини на їжу, одяг та житло, яскравими прикладами є здійснення операцій ООН по гуманітарній допомозі, що зберегли життя тисячам людей (операції у Сомалі, Гаїті та інші (Рез. Ради Безпеки ООН 940 1994). У 1994 Управління Верховного комісара ООН у справах біженців опікувалося долею 16,3 млн. біженців. Вартість надання такої допомоги склала 1,2 млрд. дол. США. Під кінець 1997 р. загальне число біженців, переміщених і інших осіб, що постраждали в результаті воєн, склало 22,3 млн. чоловік [6; 8].

Забезпечення гуманітарної допомоги постраждалим від міжетнічних конфліктів можливе, коли наявні механізми по їх реалізації саме на території конфлікту, тому на практиці гуманітарна допомога здійснюється разом із заходами по врегулюванню міжетнічного конфлікту.

На основі вище викладеного, можна зробити висновок, що ООН займає особливе місце в системі врегулювання міжетнічних конфліктів, наділена повноваженнями врегульовувати конфлікти не лише після їх виникнення, а й попереджувати шляхом здійснення нагляду за дотриманням прав людини.

**Список літератури:** 1. Мураховська О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво // Віче. 1998. №1. 2. Устав ООН, – Нью-Йорк. 1945. 3. Права человека. Сборник международных договоров. Нью-Йорк, 1989. 4. Ян.Э. Государственное и этническое понимание нации: противоречия и сходства. 2000. 5. Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе Ален Пелле. Международное публичное право: в 2-х томах: Кн.1.: Формирование международного права. Кн.2.: Международное сообщество / Пер. с фр. К., 2000. 6. Доклад Генерального Секретаря о работе Организации. Док. ООН А/53/1 от 27 августа 1998 г. 7. Дополнительные протоколы №1, №2 к Женевской конвенции от 12.08.1949, касающиеся защиты жертв международных вооруженных конфликтов, вооруженных конфликтов не международного характера. ООН, 13.06.1977. 8. Док. ООН А/48/403, от 4 марта 1994г.

*Надійшла до редколегії 01.03.03*